

7. SANAT

Atakan GÜNAY
Gıda Mühendisi

*"Film, bir mektup gibi
içten bir şeydir."
F. Truffaut*

Sinema salonu olmayan ya da sinemaya benzemeyen görüntüye sahip salonları olan küçük kentleri bir yana bırakırsak, özellikle büyük kentlerimizdeki sinema salonlarının tecimsel kaygılarla pasajlara dönüştürülmesi, ayakta kalabilenlerin çoğunun ise amip gibi bölünerek cep sineması biçiminde bir kaç salona ayrılması olgusu; sinemaya yönelik ilginin azalması, yıllardır savlanan TV'nin izleyici üzerindeki olumsuz etkisi, bilet ederlerinin tüketim kalıplarını aşan düzeyi, Amerikan sinemasının tüm pazara egemen olması ya da yerli-yabancı filmlerin yeterli sanatsal derinlik içermemesi ile açıklanabilir mi?

Sayılan nedenlerin sinemanın bu duruma gelmesi üzerindeki etkisi, elbette yadsınamaz. Ancak, sözü edilen nedenlerden ayrı olarak, yüksek teknoloji ve büyük paralarla gerçekleştirilen Amerikan sinema sanayi yapımlarının ve yazılı-görsel basının, izleyicinin filmi yeniden üretme ve sorgulama anlayışını güdülemek yerine sinemaya yalnızca eğlence ve zaman geçirme aracı olarak bakmaya yönelen bir seçeneği dayatma anlayışından söz edilebilir.

Son yıllarda giderek yoğunlaşan sosyal, kültürel ve toplumsal yozlaşmayla birlikte sanata, özellikle sinemaya yönelik çeşitli saldırılara koşturarak ortaya çıkan izleyicideki kırılma, sanat olmayan sanat(!) ve kendilerini sanatçı(!) diye tanıtan bir yığın insan türetti. İzleyici kendine ne sunuluyorsa onu sanat ya da sanatçı olarak algıladı, algılanması sağlandı.

Amerikan film yapımcıları ile bağlantılı film dağıtım şirketleri, yazılı-görsel basını da arkalarına alarak, aralarına Amerikanvari senaryolara sahip bir-iki Avrupa filmi serpiştirerek Hollywood yapımı filmlerle pazarın tümünü ele geçirdi. Sinemanın düş güdüleme işlevini kullanarak, Amerikan toplumsal yaşamına özenen ve her koşulda kazanan iyi(!) adama* öykünen bir izleyici

modeli yaratmayı öngördüler. Sanırım başarılı da oldular. Sanatsal üretim olarak film, izleyen kişinin değişik algılamalarına izin veren soyut bir dünya sunar. Oysa, bir kaç ayrıntı dışında birbirinin benzeri olduğu dikkatli bir gözden kaçmayan bu tür filmlerle, aynı dünyayı aynı araçlarla izleyiciye yansıttılar. Sinemanın bir başka özelliği olan düşündürme işlevini gözardı ederek, yönetmen sinemasının klasik, nitelikli ve çağdaş örneklerinin sinema salonlarında gösterimine do laylı olarak izin vermediler. Bu filmler sıra dışı gösterim şansı yakalasa bile, düş görmeye alıştırmış izleyicinin ilgisizliği karşısında tutunamadılar. Kimi filmleri raslantı sonucu izlemeye geldiği anlaşılan ve umduğu büyüğü yakalamayan izleyici, diğer izleyicilere saygısızlık denilebilecek bir güdüyle filmin yarısında salondan çıkabiliyor. Çünkü, izlediği film, alıştırdığı tema ve konulara yabancı, sıkıcı ve anlaşılmaz bir sinema dilini içeriyor.

Yüzyılımızın büyüğü feneri sinema, diğer sanat dallarına göre daha çok alıcı (izleyici, dinleyici, okuyucu) bulabilen ve geniş kitlelere ulaşabilen bir sanat dalı. Tüm sanatta olduğu gibi sinemada da alıcı, eğlenme, bilgi edinme, haz alma, özdeşleşme, sözcüğün olumlu anlamında kuşku duyma, rahatsız olma, sorgulama ve yeniden üretme sürecinden geçer. Bu sürecin oluşumu sanıldığından zordur. Başta, izleyici dayatılan imgelere uzak durmalı, kuşkucu ve uzlaşmaz olmalı, kendine sunulan nesnelere olduğu gibi kabul etmemeli, olayları neden-sonuç ilişkisi içinde kavramalı, diğer sanat dallarına ve dünyadaki gelişmelere ilgi duymalı, sinema dili açısından seçici olmalıdır. Sonra, filmin tartışmasız yaratıcısı yönetmenin anlatımını kavramaya çabalamalı ve algıladığını tartışabilecek ortamlara sahip olmalıdır.

Sinemanın ortaya çıkışından bu yana, kendi-

ni ve toplumu aşamayan, izleyiciyi düş dünyasının ötesine götürmek için çabalamayan ve her zaman gösterim olanağı bulan sıradan filmler üreten yönetmenler ile yaşama eleştirel gözle bakan, izleyicinin de öyle bakmasını ve düşünmesini amaçlayan filmler üreten yönetmenlerin çatışması olagelmıştır. Bundan ayrı olarak, gerçekten iyi film yapabilecek birikim ve yeteneğe sahip olduğu halde, gerek yapımcıların gerekse sıradan filmlere alıştırılmış izleyicilerin istemlerine boyun eğerek sıradan filmler üreten yönetmenlerin sayısı da azımsanmayacak kadar çoktur.**

Hiç bir izleyici, dünyaya yönetmenin gözüyle bakamaz. Ancak, yönetmenin dünyasından ip ucları yakalayarak O'nun serüvenüne ortak olabilir. Dahası, yapıtlarını tüketerek O'nun aşkınlaşmasını sağlayabilir ve yeni anlatımlar bulması adına yüreklendirebilir.

Yönetmen, izleyicinin filmi ile özdeşleşmesini ve kendinden geçmesini istemez, tam tersine uzak durulmasını ve eleştirel olunmasını ister. Hedefi, koltukta değil diken üstünde oturan, var olan ya da sunulanla yetinmeyen, perdeyi yırtarak derinliği görmeye çabalayan doyumsuz canavar izleyiciyle bütünleşmektir. Filmlerinde izleyiciye mesaj verme gibi bir düşüncesi de yoktur aslında; izleyicinin görelî algılamalarına açık, yorumlayacakları, giderek tamamlayacakları boşluklar ve yanıt arama çabaları için sorular yerleştirir filminin içine.

Yönetmenin ünlü oyuncularla çalışmak zorunluluğu da yoktur. Deneyimli oyuncularla çalışmak, filmi oluşturan diğer öğelerle uğraşması açısından O'na zaman kazandırır. Eğer aklına koyduysa ve yeterli zamana sahipse, herhangi birinden deneyimli oyuncu kadar verim alabilir. F. Fellini'nin kimi filmlerinde oynayan sıradan insanların performansının ünlü oyuncularından farklı olduğunu söylemek oldukça güçtür. Ayrıca yönetmen, kafasının arkasındakileri dışavurmak için büyük paralara gereksinim duymaz. Sinema tarihi düşük bütçe olanakları ile yapılan seçkin film örnekleriyle doludur.

Sinema sanatı açısından yaşanan olumsuzluklara ve seçkin filmlerin daha az üretiliyor olmasına karşın, zor koşullara direnen ve ödünsüz yaratım anlayışını ilke edinen yönetmen sineması ile sayısı azalmakta da olsa yetkin ve estetik sinema arayışı içinde olan sinemaseverler, kimi sinema etkinliklerinde buluşuyor. Bu etkinliklerde farklı kuşaktan ustaların önemli filmleri izlenebileceği gibi, yeni kuşak yönetmenlerin filmleriyle tanışma fırsatı da yakalanabilir.

Geleneksel sinema etkinlikleri arasında Mart ayında İzmir'de, Nisan ayında İstanbul'da ve Mayıs ayında Ankara'da gerçekleştirilecek uluslararası nitelikteki festivaller sayılabilir. Ayrıca, Kasım ayı boyunca Ankara, İstanbul, İzmir, Adana, Bursa, Gaziantep, Eskişehir kentlerinde yapılan gezici Avrupa Filmleri Festivali de izlenebilir.

* Burada "adam" sözcüğünü, sanatsal kaygılar yerine izleyicinin düş görme ve özdeşleşme eğilimini sömüren Amerikan sinemasının erkek-egemen çizgisini eleştirmek amacıyla kullandım. Genel olarak, bu düşüncenin evriminde Amerika ya da Amerikan sineması suçlu değil. Dünya böyle!

Erkek oyuncu, izleyicinin idolü, çoğunlukla fiziği düzgün ve yakışıklı, insanlarla iletişimde başarılı, aşktan çok iyi anlayan, kendini saldırılara karşı savunan ve gerekirse (O'nun için gereksinim) birden çok kişiyle kavga edebilen, yenilgiye alışmamış, varsa ailesine bağlı, düzeni koruyan, girdiği serüvenden yüzünün akı ile çıkan çok yönlü biridir(!).

** Başka bir anlatım, verili durumu Fransız ozan P.J. de Beranger'in dizeleri kadar iyi özetleyemezdi!

***"Yalnız şarkılar söylemek için yaşarım
ve siz beni yerimden ederseniz bayım
ben de yaşamak için şarkı yaparım."***